

ואתחנן ב

הנחתו, ד"כשהוא מניח מניח של יד ואח"כ מניח של ראש דכתיב וקשרתם לאות על ירך והדר והיו לטוטפות בין עיניך" (וכנפסק ברמב"ם), ואמאי הקדים הרמב"ם תפילין של ראש לתפילין של יד?

ותמיהה זו היא לא רק במנין המצוות, אלא גם בגוף ההלכות עצמן, דבכל פעם מקדים הרמב"ם הלכות תש"ר להלכות תש"י, החל מריש הל' תפילין שכ' „ארבע פרשיות אלו כו' ונקראין תפילין ומניחין אותן על הראש וקושרין אותן על היד", וכן אח"כ: בריש פרק ב' בכתיבת הפרשיות, מתחיל „כיצד כותבין את ה' תפילין של ראש כו' (ואח"כ) ושל יד כותבין אותם כו'"; בפ"ג בעשיית הכתים — „כיצד עושים תפילין של ראש כו'”,

בלשונו במנין המצות שבריש ס' היד (מ"ע יב) „לקנונר תפילין בראש" (ע"ש) — ולכן הקדימם גם הרמב"ם.

אבל נוסף שצ"ע בעצם התי', הרי מובן גודל הדחוק לתרץ כן הקדמת הרמב"ם השל ראש להש"י בכ"מ.

(4) מנחות לו, א.

(5) הל' תפילין פ"ד ה"ה.

(6) ולהעיר משאלות פ' בא (שאילתא מה בתלתה) „דמחיבין דבי ישראל... תפילין בראשי הון (ואח"כ) ותפילין בדרעיהון”.

(7) משא"כ בהלכות אודות שניהם יחד, פ"ע מים מקדים של ראש ולפעמים של יד (ראה פ"ג ה"ו (בין של ראש בין של יד). שם ה"י (בין ש"י בין ש"ר). שם ה"ד (בין ש"ר בין ש"י). ה"ט (וראה שם ה"ז). פ"ד ה"ג. שם ה"ד. ואכ"מ.

(8) ה"ב.

א. במנין המצות שבריש הל' תפילין, כתב הרמב"ם (אודות שתי המצות שב' הלכות אלו: א) להיות תפילין על הראש, (ב) לקשרם על היד.

וכבר תמהו מפרשים על זה שהקדים הרמב"ם כאן תפילין של ראש לתפילין של יד (וכן בספר המצות שלו, שמנה תפילין של ראש לפני תפילין של יד) — שהרי זה היפך סדרא זקרא, דבפסוק מפורש „וקשרתם לאות על ירך (והדר) והיו לטוטפות בין עיניך”, וכן הוא סדר

(1) מצוה י"ג. וכן במנין המצות שלו בריש ס' היד (אבל בס' המדע — ירושלים, תשכ"ד — הובאה גירסא מכת"י, דשם מצות תש"י באה לפני תש"ר).

(2) פרשתנו ו, ח. וכן הוא סדרם בשאר ג' פרשיות ותפילין (בא י, ט. שם, טז. עקב יא, יח).

ולהעיר מפ"י הוהר עה"פ (שה"ש ח, ו) שימני כחותם על לבך כחותם על זרועך — דחותם על לבך הוא תש"ר (דהיינו הצועות של ראש דתליין על לבא), וחותם על זרועך היא תפלה של יד (תקו"ז תכ"ב (סה, ב). לקו"ת שה"ש רד"ה שימני (מה, א). וראה הנסמן שם) — תש"ר קודם לתש"י, ונת' הטעם לסדר זה ע"ד החסידות באמרי בינה ש' התפילין פ"ל. ע"ש.

(3) בשו"ת בנין שלמה (למהר"ש כהן מ"צ דווילנא) ס"ד מתרץ ע"פ המובא בסה"ד (ד"א תתקל) בוויכוח משה רבינו עם ר"ת, דמשה אמר שצ"ל קשירה בשל ראש, כי „וקשרתם לאות” קאי על של ראש „שהם לאות” — ונמצא, שבכתוב הקדים ש"ר לש"י. ומפרש שזוהי שיטת הרמב"ם שהזכיר (פ"ג סה"א) רק קשר הצועות בצורת דל"ת שהוא של התש"ר (וראה שם ה"ג). וכן מדויק

(*) אבל בחקו"י ח"א י"ח, א) מפרש „על לבך” על תש"י „ועל זרועך” על תש"ר. ע"ש.

מקודש מחבירו קודם את חבריו¹⁷, אלא שגזירת הכתוב היא¹⁸, „דכתיב וקשרתם לאות על ידך והדר והיו לטוטפות בין עיניך“.

ויש להוסיף על דבריהם ממש ה' ב"חיי בביאור לשון הטור¹⁹ שהקדים הלכות כתיבת תפילין של ראש לכתיבת השל יד, שס"ל להטור ש„השל ראש מפני שקדושתו חמורה משל יד... על כן חייב לכתוב של ראש תחלה ואח"כ של יד“.

ועפ"ז י"ל שהרמב"ם ס"ל שבכל מעשי תפילין (לבד הנחתם) יש להקדים של ראש לשל יד כיוון שקדושתו חמורה משל יד.

אבל לכאורה קשה לפרש כן דעת הרמב"ם, שהרי נקט סדר זה לא רק גבי כתיבת הפרשיות ועשיית הבתים וכו', אלא גם לענין הנחתם וברכתם, שבזה גזרה תורה ששל יד קודמת, ואין יתכן שברמב"ם מקדים בזה השל ראש להשל יד, היפך סדרם בכתוב והיפך אופן קיום המצוה בפועל?

וגם לענין סדרם במנין המצות כבר כתבתי שזהו „טעם קלוש“, כי מה ענין קדושת וחומר המצוות לסדרם? דלא מצינו שהסדר דמנין המצות יהי' בהתאם לסדר מעלת קדושתן וחומרתן, וכמו ב' הלכות אלו גופא, שהרמב"ם מצרף יחד ה' תפילין והל' מזוזה והל' ספר תורה, ונקטם בסדר זה, אע"פ שקדושת ס"ת

ואח"כ, וכיצד עושין תפילין של יד: וכן שם²⁰ לענין סדור הפרשיות („כיצד סדור הפרשיות, בתפלה של ראש מכניס פרשה אחרונה כו' (ואח"כ) תפלה של יד כותבם בארבעה דפין כו'“), אורך הרצועות („ואורך רצועה של ראש כו' ואורך רצועה של יד כו'“²¹) ואופן קשירת הרצועות בבתיים („ומכניס רצועה של ראש בתוכם שלה כו' וכן בשל יד קושר כו'“²²): בריש פ"ד במקום הנחתם — „היכן מניחין תפילין של ראש מניחין אותן כו' ושל יד קושר אותה כו'“; וכן שם²³ לענין ברכת תפילין — „וכיצד מברכין על של ראש מברך כו' ועל של יד מברך כו'“²⁴.

ב. והנה יש שביארו²⁵ טעמו של הרמב"ם משום דשל ראש קדושתו חמורה משל יד, שלכן „תפלה של ראש אין עושין אותה של יד... לפי שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה“²⁶, ובאמת מטעם זה גם הנחת השל ראש ה' צ"ל קודם להנחת השל יד (שהרי „כל ה-

(9) שם ה"ד.

(10) שם הלכה ה'.

(11) שם ה"ב.

(12) שם ה"ג.

(13) ה"ד.

(14) אבל זה שהקדים הרמב"ם תשר' בסוף ה' תפילין (פ"ד הכה') „שכל זמן שהתפילין בראשו... ועל זרועו הוא עני כו'“ — מובן, כי בא בהמשך למ"ש ד„קדושת תפילין קדושתו גדולה היא“, וקדושת שר' גדולה משר' (כדלקמן ס"ב): ומטעם זה גופא, פעולת התפילין על האדם שיהי' עני כו', היא ביותר ע"י תשר'. ולכן גם כהא' להתפילין פועלים על האדם „שלא יחטא“ תשר' קודם (רמב"ם סוף ה' מזוזה (ספ"ו) ממנחות מג. ב).

(15) חמדת ישראל (להר' מאיר דן פלאצקי) קונטרס נר מצוה מ"ב-יג (כשם אחרונים). ועוד.

(16) רמב"ם פ"ג הי"ז, ממנחות לד, ב.

(17) זבחים פט, א (במשנה).

(18) ראה גם העמק שאלה לשאלות שם את

ג.

(19) לטורא"ח ר"ס לב. וראה גם עטרת זקנים

לשו"ע א"ח שם ס"א. באר היטב שם סק"ג מ'

האריז"ל. שו"ע אדה"ז שם.

(20) שם.

(21) בהגהות עמק המלך לרמב"ם כאן.

חמורה מקדושת מזוזה²² ותפילין²³.

א"כ בשל ראש דהמצוה שיהי' מונח²⁴.

יש שכתבו²⁵ שהרמב"ם נקט בסדר זה „להורות הדיו שכתב בפרק ד' הלכה ד' תפלה של יד אינו מעכב של ראש אפילו אין לו של יד רק של ראש מניח של ראש כדכתב מרן הכ"מ שם ולכך התחיל בשל ראש לומר אם אין לו אלא של ראש מניח אותה לבדה. . גם בברכה מתחיל שם בשל ראש ג"כ לכוונה זו²⁶.

ויש לומר, שיסודו כלשון הכתוב עצמו, „וקשרתם לאות על ידיך והיו ל-טוטפות בין עיניך“, דגבי של יד נקט הכתוב מעשה הקשירה, ואילו בתפילין של ראש נאמר „והיו“. וכן מדייק ה-רמב"ם במנין המצות בריש הל' תפילין (כנ"ל ס"א) – „להיות²⁷ תפילין על הראש .. לקשרם על היד²⁸“.

אבל נוסף ע"ז שלפי זה הי' מספיק לנקוט סדר זה גבי מקום הנחתו וברכתו ואין זה טעם לנקוט סדר זה גם במנין המצוות (וכן בכתובת הפרשיות ועשיית התפילין כו'), הרי עוד זאת, כיון שה-רמב"ם כתב בפירוש ד"של יד אינה מעכבת של ראש מפני שהן שתי מצות זו לעצמה וזו לעצמה", ל"ל גם לרמ"ז דין זה ע"י הקדמת של ראש לשל יד (היפך סדרם בקרא והיפך סדר החיוב לכת-חילה).

ג. ויש לומר הביאור בזה, ע"פ מ"ש בצפנת פענח על הרמב"ם²⁹, שיש הבדל בין תפילין של יד לתפילין של ראש, „דגבי תפילין של יד המצוה היא [מעשה] ההנחה או הקשירה. . אבל בשל ראש המצוה שיהי' מונח“ וא' הנפק"מ למע-שה, דהא שאמרו, דאם הניחם קודם אור הבוקר, כשיגיע זמנו ממשמש בהן ומברך עליהן, ד"זה רק אשל יד. . דשם הנחה הוא מצוה (ולכן צריך למשמש בהן) מש-

(26) וראה צפע"נ בהשמות שבסו"ס הפלאה (נה, ב), שבזה א"ש ל' הש"ס (ביצה טו, א) „הי' בא בדרך ותפילין בראשו ושקעה עליו חמה מניח ידו עליהם כו“ – „דנקט שם רק ותפילין בראשו. . דרק בש"ר אסור ולא בש"י“ – כי „מה דהמצוה היא ביום, זה אסור בלילה, ובתפילין ש"י המצוה היא רק ההנחה זה דוקא אסור [משא"כ כשמונחים עליו אין איסור], משא"כ בשל ראש דאסור גם אם מונחין כיון דהמצוה היא כן“.

(27) וכ"ה ל' הרמב"ם במנין המצות שעל סדר הלכות (בריש ס' היד). וצע"ק כלשונו במנין המצות שלו בריש ס' היד (מ"ע יב) „לקשור תפילין בראש“ (וראה לעיל הערה 3). ובסהמ"צ לפנינו (מ"ע יב) „להניח תפילין של ראש“ (וכ"ה במ"ע יג בתשי"י). ובתרגום קאפח (מ"ע יב"ג) „במעשה תפילין“ (וראה הוצאת העליר שם בהערה). ואכ"מ.

(28) וראה דרישה לטווא"ח סכ"ה (אות א) בשם המהר"ל, בטעם ש"תקנו על של ראש „על מצות“ ועל של יד „להניח“. משום דבשל יד כתיב וקשר-תם לאות על ידך וקשירה והנחה חדא היא' לכן

(*) בב"ח שם (די"ה ויניח של יד), דהא ש"תקנו ברכה להניח ולא לקשור תפילין כדכתיב וקשרתם .. דעיקר מצות תפילין הוא שיהי' מונחים עליו כל היום ואם הי' מברך לקשור הווה משמע [דבמה] שקושר תפילין על ידו ועל ראשו רגע א' ואח"כ מסידר יוצא י"ח לכך תקנו להניח דמשמע שיהו מונחים עליו כו“.

אבל נוסף לזה די"ל ד"קשירה והנחה חדא היא" (כדרישה שבפנים) – ראה צפע"נ (להל'.

(22) רמב"ם שם (הל' מזוזה) פ"ה סה"א.

(23) ב"י לטווא"ח סל"ב די"ה ואם עבד. שו"ע

אדה"ז שם ס"יא (ושם סמ"ב ס"ו).

(24) הגהות טורי אבן לרמב"ם כאן.

(25) להל' תפילין פ"ד ה"ד. מהר"ת (ע, ד. פט,

א). – וראה גם גלינוי הש"ס (להר"י ענגל) לירו-ש למי זרעים כרך א אות מד (בדעת הירושלמי).

בצפע"נ³³ ע"ז מחז"ל³⁴ עה"פ³⁵, בכל עת גו' ושמן על ראשך אל יחסר" – „אלו תפילין", דהיינו תפילין של ראש³⁶ „(על ראשך)", שבהם דוקא נאמר „בכל עת . . אל יחסר", שמצותן בכל רגע ורגע³⁷.

ואין זה סתירה למ"ש הרמב"ם³⁸ „שמצותן ללבשן כל היום", שזה קאי גם על השל יד – כי זה שצריך להיות לבוש גם בשל יד כל הזמן הוא רק לפי ש"כל זמן שבין עיניך יהו שתיים" (כדאיתא בגמרא: שזהו הטעם ד"כשהוא חולץ חולץ של ראש ואח"כ חולץ של יד"), היינו שאינו מצות השל יד, אלא פרט בקיום מצות של ראש, שיש דין מיוחד בחש"ר ש"כל זמן שבין עיניך יהו שתיים"³⁹.

[ועפ"ז מתרץ בצפע"נ⁴⁰ הא דכתבו התוס"י גבי „סח בין תפילה לתפילה עבירה היא בידו", דזהו רק בתפילין (ולא בשוחט עופות הרבה וסח בין עוף לעוף) „שמצוה אחת הן"⁴¹ – דלכאורה צ"ב, שהרי מפורש בש"ס⁴² שהן שתי מצות?

ועפ"ז מובן בפשטות הטעם שמנה הרמב"ם תש"ר ותש"י לשתי מצות במנין תרי"ג. דלכאורה, אע"פ שאינן מעכבות זו את זו, מאי שנא מציצית, דאע"פ שלבן ותכלת אינן מעכבין זו"ז מ"מ הם מצוה אחת כיון ש"הענין אחד"⁴³ (כמו שהקשה הרמב"ם⁴⁴)? וע"פ הנ"ל מתורץ, כי תפילין של יד ותפילין של ראש חלוקים בעצם גדרם, דשל יד מצותה מעשה הקשירה, ואילו בשל ראש המצוה היא שיהיו מר-נחים על הראש.

והנה החילוק הנ"ל בין תש"י ותש"ר הוא לא רק בתוכן המצוה (אם הוא הפועל או הנפעל), אלא גם בזמן המצוה, דכיון שבשל יד המצוה היא הקשירה או ההנחה נמצא שקיום המצוה הוא רק ברגע של מעשה הקשירה או ההנחה⁴⁵, משא"כ ב-תפילין של ראש שהמצוה היא שיהיו מונחים על ראשו, נמצא, „דכל רגע ורגע שהוא לבוש מקיים מצוה"⁴⁶ (וכפי שמביא

מברכין להניח אבל בשל ראש כתוב והיו לטוטפות הרי שלא נזכר בה אלא לשון ההווי' לפיכך שייך בה על מצות תפילין. ואולי אין כוונתו רק ללשון לבד, אלא שזהו חילוק באופן מצותם, כפנים.

ל' הרמב"ם בטהמ"צ שורש יא בסופו.

30) בהשגותיו על סהמ"צ שם (בדפוסים סהמ"צ הנפוצים הוא בהשגות הרמב"ן על שורש ט. אבל בדפוסים אלו יש השמטות בל' הרמב"ן. והשגה זו שייכת לשורש י"א – ראה סהמ"צ הוצאת העליר. וכן סהמ"צ עם השגות הרמב"ן (ירושלים תשמ"א).

31) דלא כב"ח הנ"ל הערה 28 (בשו"ג).

32) ל' הצפע"נ במהד"ת (ע. ד. ועד"ז שם פט.

א). וראה גם בצפע"נ להל' תפילין שם.

33) להל' תפילין שם. וכן במהד"ת שם.

34) שבת קנג, א.

35) קהלת ט, ח.

36) כפרש"י שבת שם.

37) וראה צפע"נ מהד"ת (צא, א) המעלה ד, אל יחסר" דתפילין על „בכל עת" דציצית, אף שגם ציצית הוי „מצוה נמשכת".

38) פ"ד הכ"ו.

39) וראה בארוכה לקו"ש ח"ט (ע' 47 ואילך) בכיור פלוגתת הש"ס והמכילתא בזה. ואכ"מ.

40) הל' תפילין שם.

41) מנחות לו, א ד"ה סח.

42) וראה שו"ע אדה"ז סכ"ה סכ"ב (מבעל המאור (הובא בר"ן) סוף ר"ה. ב"י לטא"ח שם) „ששתיהן נחשבים להוי' ועש' אחת".

43) שם מד, א.

הפילין שם), וגם בשל יד מברך להניח בקמץ ולא בפחת משום דזה גורם לשל ראש שיהי' מונח משום דכל שבין עיניך יהא שנים" (כדלקמן ב' פנים).

דחיוב ק"ש הוא פעמיים בכל יום⁴⁶ וחיוב תפלה (מה"ת) הוא „להתפלל בכל יום“⁴⁷ (אבל לא פעמים כב"ש); ולאחרי ה- מצוות שבדיבור שחייבים בהם בכל יום – מונה המצוות שבמעשה, החל מהל' תפילין, שהנחתם היא פעם אחת ביום⁴⁸ [ובמהמשך לתפילין באות הל' מזוהה וספר תורה מפני שייכותו בתוכנו, ובפרט שכו"כ הלכות משותפות להניי], ואח"כ הל' ציצית שחיוב ציצית אינו כתפילין שהרי אין המצוה אלא רק בכסות בת ד' כנפות⁴⁹; ואח"כ הל' ברכות שמה"ת חיי- בים לברך רק „אחר אכילה“⁵⁰ ואף גם זאת „אינו חייב מן התורה אלא אם כן שבע“⁵¹ [ויש לומר, בטעם הקדמת ציצית לברכות, כי בציצית מפורש בתורה ש- כוונת המצוה היא „וזכרתם את כל מצות ה' גו' למען תזכרו גו'“⁵², שזהו תוכן ספר אהבה כנל, „לזכרו תמיד“, משא"כ בבר- כות שלא מצינו כזאת מפורש בתורה⁵³, ובפרט שחיוב ברכות מה"ת אינו הכרחי

אלא „דכאן ר"ל על ההנחה ושם ר"ל שיהי' מונח“, כלומר: זה שנחשבות לשתי מצוות היינו לפי שתש"י חלוקים מתש"ר כי מצותן היא מעשה ההנחה (או הקשי- רה) כנל; משא"כ לענין „שיהי' מונח“ (היינו המצוה שתפילין יהיו מונחים עליו כל הזמן) ה"ה מצוה אחת, כי כזה תש"י הם רק פרט במצות השל ראש, כנ"ל].

ד. עפ"י הנ"ל יש לבאר הטעם ש- הרמב"ם הקדים בכל פעם תפילין של ראש לשל יד – דקדימה זו היא בהתאם לתוכנו של כללות ספר אהבה, שכולל (בלשון הרמב"ם⁵⁴), „המצות שהם תדירות שנצטוו בהם כדי לאהוב המקום וזכרו תמיד“. ובענין זה הרי העיקר הוא המצוה תפילין של ראש שהיא מצוה תמידית, שבכל רגע שהוא לבוש בהם מקיים מצוה (משא"כ בשל יד שמצותן היא רק מעשה הקשירה, וזה שצ"ל מונחין עליו תמיד הוא רק פרט במצות תש"ר כנ"ל⁵⁵).

ויש לומר עוד, שסדר זה דקדימת תש"ר לתש"י, הוא בהתאם ובהמשך לסד- רן של כל המצוות בספר אהבה:

ע"פ דברי הרמב"ם הנ"ל בתוכן ס' אהבה, נראה שסדר המצוות בספר אהבה הוא (בעיקר) לפי אופן התדירות של עשיית המצוה (ע"ד „כל"י התדיר מחבירו קודם את חבירו“):

בתחלתו סידר הל' ק"ש והל' תפלה –

(46) רמב"ם ריש הל' ק"ש (ובכותרת שם).
(47) ל' הרמב"ם ריש הל' תפלה. ובכותרת שם „לעבוד את ה' בכל יום בתפלה“, ונת' במ"א.
(48) דאף את"ל זי"ש הרמב"ם „מצותו ללבשן כל היום“ הוא חיוב מה"ת (וכבר האריכו בנ"כ. ואכ"מ) מעשה הנחתם הוא פ"א.
(49) כרוב ההלכות בהל' תפילין פ"א.
(50) ראה רמב"ם הל' ציצית רפ"ג. ושם ה"א „שאין אדם מחוייב כו"י“.

(51) ל' הרמב"ם בכותרת להל' ברכות, וכן שם ה"א „אחר אכילת מזון“.
(52) שם ה"א.

(53) שלח טו, לט"ז. וראה רמב"ם סוף הל' ציצית.

(54) ורק חכמים תקנו כמה ברכות „כדי לזכור את הבורא תמיד“ (רמב"ם הל' ברכות פ"א ה"ג. וראה שם ספ"י וספ"א).

(44) במנין המצות על סדר ההלכות שבריש ס'

היד.

(45) וראה מנחות (מג, ב) „חביבין ישראל שסיבנן הקב"ה במצות תפילין בראשיתו ותפילין בזרועותיהן וציצית . . ומזוה . . נזכר במילה כו"י – דמצות אלו הן מצוות נמשכות כו', ולכן מקדים ש"ר לש"י, כי בענין זה הוא העיקר, כנפנים.

ויש לומר, דאע"פ שלענין ברכה ס"ל להרמב"ם⁵⁵ שלא תיקנו ברכה אחרת על השל ראש (ורק כשסח בין תפילה ל- תפילה מברך על של ראש, על מצות תפילין)⁵⁶, מ"מ, לענין קיום המצוה עצמו ס"ל ג"כ שתפילין של ראש, היא עיקר המצוה.

ועפ"ז יומתק עוד יותר טעם הקדמת תש"ר לתש"י, שאין זה רק מחמת התמי- דיות והתדירות שבתש"ר, אלא גם לפי ש, היא עיקר המצוה (דתפילין).

ו. ויש להוסיף בביאור ההבדל הנ"ל בין תש"י ותש"ר – ע"פ פנימיות הענ- ניים:

החילוק הפנימי בין תש"י ותש"ר הוא, דתש"י שמניחים על הזרוע כנגד הלב מו- רה על עבודת המדות, לשעבד להקב"ה, הלב שהוא עיקר התאוות והמחשבות, ותש"ר, על הראש כנגד המוח – לשעבד, הנשמה שהוא במוח להקב"ה⁵⁷.

וזהו גם הטעם הפנימי דהפרשיות ד- תש"י הם בבית א', ואילו בתש"ר, ד' הפר- שיות מונחות כאו"א בבית בפ"ע, כי ענינו של המוח והשכל הוא לפרט כל דבר לפר- טים, משא"כ רגש המדות אין בו התחל- קות פרטים, דרגש המדות מצד עצמו הוא למעלה ממדידה והגבלה (ורק מפני השפעת השכל על המדות, הרי גם המדות הם במדידה והגבלה), ולכן תש"ר הם בדי' בתים בפ"ע, ותש"י כל ד' הפרשיות הם בבית א'.

ועפ"ז יש לבאר החילוק הנ"ל בין

בכל יום⁵⁸ כנ"ל; ומסיים במצות מילה שמעשה המצוה הוא רק פעם אחת ב- חיים.

ולכן הקדים הרמב"ם תש"ר לתש"י, כי תש"ר הוא יותר, "תדיר", כיון שקיום המצוה דתש"ר הוא בכל רגע ורגע, ואילו קיום מצות תש"י אינו אלא בעת הקשירה.

ה. ויש להמתיק הענין יותר, ע"פ דיוק לשון אדמ"ר⁵⁹ הזקן בשולחנו⁶⁰ בטעם הדיעות ש, תקנו חכמים לברך עוד ברכה אחרת על תפילין של ראש⁶¹, ("על מצות תפילין") – "לפי שהיא חשובה והיא עיקר המצוה", ומקורו בתוס"ס⁶². אבל לשון ה- תוס' היא, "שהיא גמר מצוה ועיקר וכו'", ובוה"י יש לפרש דלשון "עיקר" היא ע"ד המעלה ד, גמר מצוה⁶³ [וברא"ש⁶⁴ נקט רק, "שהיא גמר המצוה"]. אבל מזה שרבינו הזקן השמיט הלשון "גמר מצוה" וכתב, רק, "שהיא חשובה והיא עיקר המצוה", משמע שס"ל, שתש"ר היא "עיקר המצוה" בכלל (בחשיבות).

וע"פ דברי הצפ"נ אתי בפשטות, כי עיקר מצות תפילין היא השל ראש, שהיא מצוה תמידית כל זמן שהוא לבוש בהם, משא"כ מצות השל יד היא רק בשעת מעשה הקשירה (או ההנחה), ואילו אח"כ לבישת תש"י היא רק פרט וטפל להשל ראש.

55) ולהעיר שגבי ציצית לא כ' הרמב"ם התנאי דכסות בת ד' כנפות ככותרת, וגם בפנים ההלכות כתבו רק בפ"ג. וכן להעיר שבהל' ברכות פ"א ה"ב לא נקט ציצית לדוגמא על מצות שאינו חובה, "אלא דומין לרשות".

56) או"ח סכ"ה סי"ד.

57) ברכות ס, ב ד"ה אשר קדשנו.

58) פסחים פ"א ס"י (קרוך לסופו) – בצוין

במ"מ עה"ג.

59) פ"ד ה"ה. כדעת הר"ף (בהל' תפילין

של). ועוד.

60) שו"ע או"ח סכ"ה ס"ה. שו"ע אדה"ז שם

סי"א בשנינו ל' קצת.

סעיף ג) – הוא משום שהן שתי דרגות בעבודת ה':⁶³

מבואר בכ"מ⁶⁴, שיש ב' דרגות במוחין – חיצוניות המוחין ופנימיות המוחין, שההבדל ביניהם הוא: אע"פ שהמוח שליט על הלב⁶⁵, וההתבוננות בגדולת ה' מולידה בלב אהבת ה' ויראתו (כמבואר ברמב"ם⁶⁶), יש חילוק בין חיצוניות השכל ופנימיות השכל באופן השפעתן על מדות שבלב:

השפעת חיצוניות השכל על המדות היא בדרך פעולה, דלאחר שהאדם מבין ומשיג בשכלו גדלות ה' (וידעת⁶⁷) צ"ל עבודה נוספת לפעול הולדת מדה שבלב (והשבות אל לבבך⁶⁸), שזה בא ע"י התעסקות מיוחדת מצד השכל שבראש, להתלבש ב"עולם המדות" ולעורר רגש שבלב. ומובן, שלגבי דרגת השכל עצמו ה"י ירידה:

משא"כ השפעת פנימיות השכל, ה' קשורה עם עצם הנפש, הרי היא בכל חלקי האדם בדרך ממילא, כי השגת איזה דבר מצד פנימיות השכל היא באופן שהאדם נדבק בזה בכל מציאותו, באופן שהמדות נגררות בדרך ממילא אחרי ה' השגה.

וזהו החילוק בין שני האופנים בתש"י ותש"ר:

תש"י ותש"ר (דתש"י מצותן רק מעשה הקשירה, ואילו תש"ר היא מצוה תמידית, "שיהי' מונח") – בפנימיות הענינים:

בנוגע למדות שבלב, הרי אין לבו של אדם (בינוני – שהיא מדת כל אדם) ב' רשותו, להפך לבו מתאוות עוה"ז לאהבת ה' באמת⁶⁹ (דצדיקים דוקא לבם ברשותם⁷⁰), ולכן אין מצות תש"י – דהיינו שעבוד תאוות הלב – "שיהי' מונח", כ"א רק מעשה הקשירה, זאת אור מרת, דאע"פ שאין האדם יכול להפוך את לבו מתאוות לבו לאהבת ה' באמת, שיהי' משועבד בתמידיות לאהבת ה', מ"מ עליו לקשור את לבו, בדרך אתכפיא, לשלוט על עצמו שלא להוציא תאוותו מן הכח אל הפועל⁷¹.

משא"כ בנוגע למוחו, הרי "מוחו ב' רשותו"⁷² של כאו"א מישראל, ש"יכול להתבונן בו בכל אשר יחפוץ"⁷³, ולכן מצות תש"ר היא "שיהי' מונח", היינו שיהי' משועבד באופן תמידי לעבודתו יתברך.

אבל אעפ"כ, כדי לקיים מצות תש"ר צריכים גם לענין דתש"י, "כל זמן שבין עיניך יהו שמים", כי כדי שעבודת המוח תהי' כדבעי, מוכרח שגם לבו יהי' "קשור" ומשועבד (עכ"פ בדרך אתכפיא) במשך כל היום, כמובן בפשטות, שאם לא יהי' שולט על תאוות לבו, הרי זה יבלבל לעבודת המוח כו'.

ז. ובעומק יותר יש לומר, שהחילוק בין שני הענינים בתש"י ותש"ר – דלגבי מעשה ההנחה הם שתי מצוות, ולענין "שיהי' מונח" הם כמו מצוה אחת (כנ"ל

63) בהבא לקמן להעיר גם מלקו"ש ח"ט ע' 56 ואילך.

64) ראה קונטרס העבודה ע' 67. ד"ה ואל מי תדמויני תרס"ה. ד"ה לך אמר לבי עת"ר (ע' יג ואילך). ד"ה כי חק לישראל השיית פ"ג. ועוד.

65) תניא פ"ב (יז, רע"א), מרע"מ פ' פינחס.

66) הל' יסודות רפ"ב.

67) פרשתנו ד, לט.

61) תניא רפ"ז.

62) ראה בארוכה תניא פ"ב ואילך.

בתחילת העבודה, כשעבודת השכל היא רק בדרגא של חיצוניות, אזי תש"י ותש"ר הם שתי מצוות, היינו שהן שתי עבודות שונות, עבודת הלב ועבודת המוח, וחלוקות גם במעלתן, ששעבוד המוח לעבודת ה' הוא באופן תמידי, „שיהי' מונח“, ואילו התעוררות המדות היא בדרך פעולה, שע"י המוח הרי הוא מקשר את לבו לה'.

משא"כ כאשר מתעלה בעבודתו, עד שעבודתו היא מצד פנימיות המוחין, הרי

אז המדות נגררות בדרך ממילא אחרי השכל (כנ"ל), ואז תש"י ותש"ר הם מצוה אחת, והמדות נטפלות לעבודת המוחין ונגררות אחריה⁶⁸, „כל זמן שבין עיניך יהו שתיים“.

(משיחות ש"פ תרומה תשמ"ז;
יו"ד שבט תשכ"ט)

(68) כי אז המדות הן בדרגת המוחין (ראה במקומות שנסמנו בהערה 64).

תצא

אשתו וכיון שבא עלי' לשם אישות הויה לה אשת איש שחבירו עכו"ם חייב עלי' כנוצר פרק ט' מהלכות מלכים ומלחמו- תיהן".

אבל לכאורה אין זה טעם להביא ענין זה בריש הל' אישות, שבהן מדובר רק אודות דין אישות ד'שראל, והי' לו לה- ביאו בהל' מלכים, ששם מבאר דיני בני נח.

וכמו בדיני גירושין, דבריש הל' גירו- שין כ' הרמב"ם רק דין גירושין ד'שראל (מבלי להקדים אופן הגירושין לפני מ"ת) — „אין האשה מתגרשת אלא בכתב שיגיע לה וכתב זה הוא הנקרא גט . . . זה" שנאמר בתורה ושלחה מביתו אין עניינו שלא יגמרו גירושין עד שתצא מביתו אלא כשמגיע גט לידה גמרו גירושין ואע"פ שעדיין היא בביתו: ורק בהל' מלכים מבאר דין גירושין דב"נ — „מאי- מתי תהי' אשת חבירו כגרשה שלנו משה יוציאנה מביתו וישלחנה לעצמה או

א. כתב הרמב"ם בריש הל' אישות: „קודם מתן תורה הי' אדם פוגע אשה בשוק אם רצה הוא והיא לישא אותה מכניסה לתוך ביתו ובוועלה בינו לבין עצמו ותהי' לו לאשה. כיון שנתנה תורה נצטוו ישראל שאם ירצה האיש לישא אשה יקנה אותה תחלה בפני עדים ואח"כ תהי' לו לאשה שנאמר כי יקח איש אשה ובא אליה".

וממשיך בהלכות שלאח"כ: ש„ליקוחין אלו מצות עשה כו' הן הנקראין קידושין או אירוסין בכ"מ כו' וכיון שנקנית האשה ונעשית מקודשת אע"פ שלא נבעלה ולא נכנסה לבית בעלה הרי היא אשת איש כו' ואם רצה לגרש צריכה גט".

ולכאורה צ"ע, למה הקדים הרמב"ם כאן תיאור גדר האישות שקודם מ"ת, ולא התחיל בדין אישות שלאחר מ"ת: „אם ירצה האיש לישא אשה צריך לקנות אותה תחלה כו' ואח"כ תהי' לו לאשה כו'?"

והנה בפשטות, הנפקותא להלכה ב- זה"ז היא לגבי בן נח, וכמ"ש במגיד משנה כאן „זה פשוט ומבואר בהרבה מקומות דלעכו"ם בייחוד בעלמא הויה

אינו קונה אלא בביאה (וראה לקמן סעיף ה), ואולי בייחוד דקאמר ר"ל בלא עדים".

(5) ה"ז. — אלא ששם החידוש להיפך, שאינו חייב ע"י אירוסין או כניסה לתופה אלא רק „אחר שנבעלה לבעלה", ואילו כאן החידוש ד„בייחוד בעלמא (גם בלי אירוסין או חופה) הויה אשתו".

(6) ובפרט שענין זה ד„בייחוד בעלמא הויה אשתו" אינו מפורש בהל' מלכים שם, כנ"ל בהערה הקודמת.

(7) שם ה"ה.

(8) פרשתנו כד, ב.

(9) שם ה"ח.

(1) פרשתנו כב, יג. ובסה"צ (מ"ע ריג) מביא הכתוב (שם כד, א) „כי יקח גו' ובעלה". וראה רמב"ם הוצאת פרענקל בשינויי נוסחאות. ואכ"מ.

(2) ה"ב וג'.

(3) וכמו שהקשה הכס"מ בדברי הרמב"ם לקמן ה"ד גבי איסור „קדשה", שמקדים „קודם מ"ת הי' אדם פוגע אשה בשוק כו' משנתנה התורה נאסרה הקדשה". — וראה לקמן סוף סעיף ו.

(4) ראה ח"י הרש"ש לרמב"ם כאן, דעכו"ם